

‘Hopelijk zien we volgend jaar een akkoord’

Is Europa zo druk bezig zich voor te bereiden op oorlog met Rusland, dat het vergeet vrede te sluiten? Clingendael-directeur en Ruslandkenner **Bob Deen** en de Belgische hoogleraar internationale politiek **Tom Sauer** vinden dat het roer om moet. ‘Rusland zal altijd onze buur blijven.’

24/09 | 2026

Door: Nathalie Huigsloot

Leestijd 21 min

HP/De Tijd

Inmiddels duurt het conflict tussen Rusland en Oekraïne langer dan de Eerste Wereldoorlog. Het voelt als een vrij zinloze oorlog, hoe kijken jullie daar tegenaan?

Tom Sauer: “Wat mij het meest opvalt is de huidige apathie. Er is weinig interesse vanuit de wereld, zeker vanuit Europa, om die oorlog te stoppen. Elke maand komen er 30.000 Russen om of raken gewond. In totaal zijn er al meer dan 2 miljoen militairen aan beide zijden gewond geraakt of gedood. En wij leven ons leventje hier. Geen van onze politici in Europa probeert zelfs nog maar te praten met Poetin. Dat is onbegrijpelijk, dat stoort mij het meest aan dit verhaal. We hebben alle rationele redenen om die oorlog tot een einde te brengen – humanitaire, economische, klimatologische – maar we doen zelfs niet de moeite.”

Bob Deen: “Hier sluit ik me bij aan. Ik heb meermaals gezegd: ‘Wapens zijn niet de enige oplossing, er moet ook diplomatie komen’, en de reactie die je dan meteen krijgt is: praten met Poetin is zinloos. Of je krijgt verwijten dat je wil inbinden, opgeven, en dus Oekraïne wil verraden.

“Maar militair gezien zit het gewoon muurvast. Poetin hoopt nog steeds dat hij op reguliere militaire wijze de gehele Donbas zal veroveren. Maar als je de geringe hoeveelheid kilometers ziet die hij heeft weten te veroveren en de kosten in mensenlevens die daartegenover staan, is het voor Rusland niet erg rationeel om te denken dat ze hun militaire doelen zullen behalen. Het is een uitputtingsslag. Wat daarnaast veranderd is, is dat de Oekraïners de Russen nu ook veel pijn kunnen doen. De oorlog wordt verwoestender.

“Wat je dan zou verwachten is dat er een *mutually hurting stalemate* ontstaat: een situatie waarin beide partijen zoveel last hebben van de oorlog dat ze allebei concluderen dat onderhandelen beter is. Maar dat moment komt steeds niet.”

Waardoor komt dat?

Bob Deen: “Deels omdat Poetin nog steeds denkt dat hij aan het winnen is, maar ook door het gebrek aan geloofwaardige diplomatieke initiatieven. Tot het aantreden van Trump hadden allerlei landen zich als bemiddelaar opgeworpen. Maar door die rare belofte van Trump dat hij die oorlog wel even snel zou beëindigen, deed iedereen een stapje terug, inclusief Europa. Vervolgens bleken de Amerikanen niet bij machte of niet bereid om dat daadwerkelijk te doen en liep het diplomatieke proces vast. Ik vind dat Europa een centrale rol moet spelen in een oorlog die zich in Europa afspeelt. Maar het komt ook doordat de Europeanen zo’n moeite hebben om een gemeenschappelijke positie tegenover Rusland te formuleren, en omdat iedereen die een uitgestoken hand voorstelt meteen kritiek krijgt alsof hij een slappeling is die de handdoek in de ring wil gooien. Terwijl afschrikking en druk prima te combineren zijn met diplomatie. We lijken in een morele gevangenis terechtgekomen waarin we denken dat praten met Rusland betekent dat we de Russen belonen voor slecht gedrag. Maar zo heeft diplomatie nooit gewerkt. Tijdens de Koude Oorlog onderhandelden we ook met de Sovjet-Unie, terwijl we het fundamenteel oneens waren. En die stap moeten we wat mij betreft nu snel zetten. Alleen moet Europa dan eerst een gezamenlijke positie formuleren en iemand het mandaat geven om namens Europa te onderhandelen. Want daar liep het ook op vast. Toen Poetin zei dat hij wel met Gerhard Schröder (voormalig bondskanselier van Duitsland die warme banden onderhoudt met het Kremlin – red.) wilde praten, een proefballonnetje, raakte Europa daar al helemaal intern verdeeld over. En dan kom je op die aloude vraag: *If I want to speak to Europe, who do I call?* Dat antwoord hebben we nog steeds niet.”

Tom Sauer: “Sommigen denken dat het Westen Rusland wel op de knieën kan krijgen, maar dat is een gevaarlijke wens. Want Rusland is een land met kernwapens. Poetin heeft al zijn politieke kapitaal op deze oorlog gezet; als hij uit Oekraïne wordt geduwd, is hij politiek dood en wordt hij waarschijnlijk gelyncht, zo gaat dat in Moskou. Denk aan de oligarchen die om de zoveel maanden uit ramen vallen. Dat gaat hij niet laten gebeuren, dus dan heeft hij nog één middel achter de hand: kernwapens. Rusland heeft er op zijn minst 4000 paraat staan, en eentje

volstaat op Oekraïne. Militair helpt dat de Russen niet vooruit, maar psychologisch creëert dat een *mushroom cloud* die viraler zal gaan dan ooit iets op TikTok is gegaan. Mogelijk gaan wij dan nog minder wapens leveren, wat Poetin hoopt, maar het zou ook andersom kunnen uitpakken, dat wij juist harder gaan reageren. Dan bestaat de kans echt dat de oorlog zich uitbreidt tot in Europa en de Navo, nucleair. Dat is een extra reden om die oorlog zo snel mogelijk tot een goed eind te brengen. Maar in Europa wordt er niet eens aan gedacht om te gaan praten.”

‘Tijdens de Koude Oorlog onderhandelden we ook met de Sovjet-Unie, terwijl we het fundamenteel oneens waren.’

Bob Deen, directeur Clingendael Instituut

Bob Deen: “Toen Poetin in 2022 voor het eerst met nucleaire dreigementen kwam, waren we daar serieus zenuwachtig over. Er was zelfs veel angst in de samenleving. Dat was ook wat Poetin wilde bereiken. Toen gebeurde er iets raars: opeens gingen we allemaal denken dat het niet zou gebeuren. Gaat-ie nooit doen, zeiden de commentatoren ineens. Hoe weet je dat zo stellig? vraag ik me altijd af. Het is een kleine kans, maar je kunt het toch niet uitsluiten.

“Wat het ook lastig maakt om tot een oplossing te komen, is dat Europa niet uit de vraag komt met wat voor Rusland we eigenlijk willen eindigen na deze oorlog. En hoeveel begrip we moeten hebben voor de Russische veiligheidszorgen. Dat veiligheidsdilemma vind ik onvoldoende benoemd in de huidige discussies. Natuurlijk bedreigt Rusland onze veiligheid en moeten we de oostflank versterken, maar wij veroorzaken daardoor voor Rusland óók een veiligheidsdilemma. Zetten wij Nederlands-Duitse eenheden met zwaar materieel aan de grens met de Baltische staten, dan doen wij dat vanuit defensief oogpunt, maar voor de Russen – die zich nog goed herinneren dat ze tot twee keer toe door de Fransen en de Duitsers via die route zijn aangevallen – is dat zeer bedreigend. Die zorgen willen wij niet mee laten wegen, moeten zij zelf Oekraïne maar niet aanvallen, en daar hebben wij ook deels gelijk in, maar vanuit een analistenperspectief zou ik zeggen: het maakt niet uit of je gelijk hebt, wie wil een grote interstatelijke oorlog op het Europees continent? Als we die risico's willen beheersen, moet je toch praten met partijen waarvan je vindt dat ze ongelijk hebben.”

Tom Sauer: “Daar ben ik het mee eens. Wij bekijken deze oorlog heel sterk door een mensenrechten- en internationaalrechtelijke bril. Poetin heeft het internationaal recht geschonden. Wat hij heeft gedaan is fout. Maar als je het uitsluitend vanuit die

principiële of emotionele bril bekijkt – wat ook 90 procent van onze journalisten doet en waarmee de publieke opinie elke dag wordt overgoten – mis je een belangrijk deel van de werkelijkheid. Internationale politiek draait vooral om macht en nationale belangen. Het debat gaat nu vrijwel alleen over mensenrechten. Het is altijd Ursula von der Leyen die met veel traantjes Zelensky omarmt, alsof alles in dienst staat van mensenrechten en internationaal recht. Maar wat gebeurt er met al die mensen uit het mondiale Zuiden die met bootjes naar Europa komen? Die worden teruggeduwd. En wat heeft de EU gedaan voor Gaza? Dus mensenrechten vanuit de Europese Unie? No way! Het gaat niet over mensenrechten, het gaat over macht. En waarom zijn wij dat vergeten? Omdat wij al vijftig jaar in die bubbel van de Europese Unie leven, terwijl de rest van de wereld blijft leven in toestanden waarin het draait om macht en nationale belangen.

“Daardoor hebben we in 2008 een cruciale fout gemaakt. We hebben landen bij de EU en de Navo laten aansluiten, zonder stil te staan bij de belangen van Rusland. Rusland heeft meermaals gezegd dat het niet akkoord ging met verdere Navo-uitbreiding, zeker niet met Oekraïne. Dat is duizend keer gezegd. Ook Bill Burns, destijds de Amerikaanse ambassadeur in Rusland, heeft daarvoor gewaarschuwd: doe dat niet, want daarmee overschrijd je een dikke, rode, Russische lijn. Daar hadden we beter rekening mee moeten houden, en dat hebben we niet gedaan. Poetin is daar sinds 2008 woest over en dat is vanuit een realistisch perspectief te begrijpen. Dat betekent niet dat ik goedkeur wat hij heeft gedaan; ik probeer alleen te begrijpen waarom hij dat heeft gedaan. Inlevingsvermogen. Dat is ook wat onze diplomaten moeten kunnen, zich inleven in de belangen van de ander. Niet in de belangen van uw vrienden, dat is makkelijk, maar in de belangen van uw vijanden.”

Cv

Tom Sauer (1969) is hoogleraar internationale politiek aan de Universiteit Antwerpen en auteur van *Tussen giganten – Een kantelende wereldorde* (Borgerhoff & Lamberigts, 2026).

Bob Deen (1980) is Oost-Europadeskundige en directeur van het Clingendael Instituut. Hij werkte eerder voor de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE). Daarnaast werkte hij in Georgië als politiek adviseur voor de EU, en in Tadzjikistan en Kirgizië.

Bob Deen: “Als je gewaarschuwd bent dat Rusland iets terug zal doen wanneer je een bepaalde stap zet, heb je eigenlijk twee keuzes. Je ziet ervan af, of je bereidt je daarop voor en zegt tegen de Russen: als jullie geweld gebruiken, doen wij dit en dit. Die twee keuzes hadden we, en we hebben geen van beiden gedaan.

“Rusland viel Georgië aan, en er waren nauwelijks consequenties. De Navo zei: *‘There will be no business as usual with Russia’*, maar nog geen jaar later verkochten de Fransen Mistral-helikoptercarriers aan Rusland. Zelfs bij de annexatie van de Krim was de reactie verrassend mild.”

Tom Sauer: “Poetin heeft in 2008 al duidelijk gemaakt wat er volgens hem zou gebeuren als de Navo Oekraïne toch verder naar zich toe zou trekken. Hij

waarschuwde voor de Krim en voor een conflict in het oosten van Oekraïne. Hij had dat dus vooraf gezegd, maar die waarschuwing ging bij ons het ene oor in en het andere weer uit, vooral bij de regering-Bush.”

Wat zien jullie als oplossing?

Tom Sauer: “Als oplossing pleit ik ervoor om na deze oorlog de Europese veiligheidsarchitectuur serieus te herdenken. Dat gebeurt vaker na een grote oorlog. Na de Eerste en de Tweede Wereldoorlog hebben we respectievelijk de Volkenbond en de Verenigde Naties opgericht. Na zoveel jaren oorlog en zoveel doden komt op een gegeven moment de vraag: waarom is dit gebeurd en hoe kunnen we tot een betere veiligheidsconstellatie komen?

“Ik pleit voor iets wat we aan het einde van de Koude Oorlog hebben nagelaten: we hadden Rusland moeten integreren in een inclusieve Europese veiligheidsarchitectuur, zoals Gorbatsjov voorstelde met zijn ‘gemeenschappelijke Europese huis’. Maar wat hebben we gedaan? Mede op aandringen van de Amerikanen hebben we de Navo laten voortbestaan. Dat is een bijzondere keuze. Ik heb niets tegen militaire allianties ten tijde van oorlog of grote dreiging, maar begin jaren negentig was er vrede en werd Rusland als partner beschouwd. Dan kun je je afvragen wat de functie van zo’n alliantie nog is. De tegenhanger van de Navo, het Warschaupact, hield na de Koude Oorlog wel gewoon op te bestaan. Dat de Navo desondanks bleef bestaan, vind ik niet alleen opmerkelijk, maar ook pervers. Want een militaire alliantie als de Navo bestaat bij gratie van een externe vijand.

“De Navo moest in de jaren negentig dus op zoek naar een nieuwe bestaansreden en uiteindelijk ook naar een nieuwe vijand. Dat vind ik pervers, omdat je daarmee de wapenwedloop in standhoudt. Een belangrijke reden dat de Navo is blijven bestaan, is dat de Verenigde Staten, als belangrijkste macht binnen de Navo, het bondgenootschap konden gebruiken om elders in de wereld militair te opereren. Dat paste binnen het Amerikaanse nationale belang. Voor Europese landen was het tegelijkertijd gemakkelijk: wij hoefden zelf minder aan defensie uit te geven en konden als het ware *‘free riders’*.

“Ik pleit ervoor om de Navo uiteindelijk te vervangen door een collectieve veiligheidsorganisatie, dus niet door een collectieve defensieorganisatie. En daar zouden zowel Oekraïne als Rusland onderdeel van moeten zijn. Ik begrijp dat dat voor veel mensen ondenkbaar klinkt. Maar we moeten daar nu al over nadenken, omdat zo’n constructie uiteindelijk de meest stabiele situatie kan opleveren voor Oekraïne, Europa én Rusland.

“Een van de moeilijkste onderdelen van een toekomstig vredesakkoord zijn de veiligheidsgaranties voor Oekraïne. Nu wordt er in Europa, onder anderen door Macron, gesproken over het sturen van Europese troepen naar Oekraïne. Maar als we dat doen, zal Poetin blijven doorvechten. Als Europa daar toch troepen wil stationeren, denk ik dat deze oorlog nog heel lang kan duren.

“De beste veiligheidsgarantie voor Oekraïne is opname in een collectieve veiligheidsarchitectuur waar ook Rusland deel van uitmaakt. Binnen zo’n organisatie

maken de lidstaten onderling afspraken. Die zijn dus niet gericht tegen één externe vijand, maar die moet de kans op gewelddadige conflicten tussen de deelnemende landen zo klein mogelijk maken. Eventueel met een collectief defensiemechanisme, niet tegen externe gevaren maar voor intern gebruik. Er zijn historische voorbeelden waar zulke constructies hebben gewerkt. In zekere zin is de Europese Unie daar zelf een voorbeeld van. Niemand verwacht vandaag de dag dat Frankrijk Duitsland zal aanvallen of andersom, ondanks de oorlogen die ze in het verleden met elkaar hebben uitgevochten. In principe moet zo iets op termijn ook opnieuw met Rusland mogelijk zijn. Rusland zal altijd onze buur blijven. Dan kun je beter goede burens zijn dan slechte.

“De OVSE, de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa, is zo’n organisatie die al bestaat. Die zou in principe uitgebouwd kunnen worden tot een organisatie die de Navo vervangt.”

Hoe realistisch vind je dit plan klinken, Bob?

Bob Deen: “Ik heb twaalf jaar van mijn leven voor de OVSE gewerkt, dus ik geloof absoluut dat we zo’n organisatie hard nodig hebben. In tegenstelling tot Tom vind ik alleen niet dat je de Navo moet afschaffen. Sterker nog, ik denk dat je haar juist moet versterken. Ik pleit voor zo’n veiligheidsorganisatie én daarnaast een sterk Europees militair bondgenootschap. Dat bondgenootschap moet ervoor zorgen dat Europa vanuit een sterke positie met Rusland kan onderhandelen, zodat Poetin weet dat hij geen enkele kans maakt om Europa militair te verslaan. Ik pleit er wel voor dat de Navo veel Europees wordt. Ik vind dat een aantal hoge Amerikaanse posities binnen de Navo door Europeanen moet worden overgenomen. We kunnen er niet van uitgaan dat de Amerikanen ook de komende tachtig jaar altijd de leidende rol willen blijven spelen. Ze geven zelf ook te kennen dat ze dat niet willen, dus Europa moet meer verantwoordelijkheid naar zich toe trekken. Ik hoop wel dat de Amerikanen voorlopig onderdeel van de Navo blijven, ook vanwege hun nucleaire capaciteiten.”

Tom Sauer: “Ik wil uitleggen waarom ik er geen voorstander van ben om de Navo te laten voortbestaan. Macron heeft de Navo jaren geleden al ‘hersendood’ genoemd. De kern van de Navo is artikel 5, namelijk het vertrouwen dat wanneer één lidstaat door een externe macht wordt aangevallen, de andere lidstaten te hulp schieten. Als ik vandaag de dag aan experts of aan de publieke opinie zou vragen of zij werkelijk geloven dat de Verenigde Staten Europa militair te hulp zullen schieten wanneer Europa wordt aangevallen, denk ik dat maar weinig mensen hun hand opsteken. En volgens mij hebben de mensen die hun hand niet opsteken gelijk. Daarom zou ik zeggen dat de Navo niet alleen hersendood is, maar de facto dood. Ik begrijp dus niet waarom Bob ervoor pleit om de Navo in deze vorm voort te zetten. Ik begrijp zijn onderliggende argument wel: Europa moet voldoende macht hebben om vanuit een sterke positie met Rusland te kunnen onderhandelen. Maar mijn alternatief daarvoor is de machtigste organisatie die Europa zelf heeft: de Europese Unie. En als je nucleaire afschrikking noodzakelijk vindt, kunnen de relatief kleine arsenalen van Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk voldoende zijn. Dat is voor mij geen doorslaggevend argument om de Navo te behouden, zeker niet met een Amerikaanse president van wie het onzeker is in hoeverre hij Europa daadwerkelijk wil bijstaan.”

Bob Deen: “Er is die beroemde uitspraak van Stalin: ‘Hoeveel divisies heeft de paus?’ Je zult uiteindelijk toch voldoende militaire macht moeten hebben om ervoor te zorgen dat Rusland denkt: misschien kunnen we deze landen beter niet aanvallen. Ik zou ook het liefst pacifist zijn, maar pacifisme is lastig wanneer de rest van de wereld dat niet is. Afschrikking blijft dus noodzakelijk, maar je moet die combineren met diplomatie. We hebben binnen de Navo bovendien al een volledig militair systeem opgebouwd met commandostructuren, procedures en jarenlange gezamenlijke oefeningen. Ik zou zoveel mogelijk van die bestaande structuur behouden, dat is veel gemakkelijker dan opnieuw beginnen.”

Tom Sauer: “Ik ben voorstander van een Europese defensie en ook van een Europees leger. Alleen zou ik dat binnen Europa organiseren, in plaats van vast te houden aan een Navo die steeds minder voorstelt. Ik ben het volledig eens met Bobs principe dat we in staat moeten zijn om af te schrikken en dat je daarvoor militaire capaciteit en divisies nodig hebt. Maar die hebben we in Europa al. Het is nog zo’n mythe dat Europa nauwelijks een eigen defensie heeft. Kijk naar de cijfers. De Europese Navo-landen geven ongeveer 550 miljard dollar per jaar uit aan defensie, tegenover ongeveer 160 miljard dollar in Rusland. Toch krijgen op televisie voortdurend generaals het woord die zeggen dat we maar voor drie dagen munitie hebben en daarna bij wijze van spreken met stenen moeten beginnen te gooien. Dat beeld klopt niet. We hebben meer militairen, meer tanks, meer gevechtsvliegtuigen en meer militaire schepen. Op heel veel terreinen hebben we meer dan Rusland. De belangrijke uitzonderingen zijn kernwapens en militaire satellieten.”

‘We hadden Rusland moeten integreren in een inclusieve Europese veiligheids-architectuur.’

Tom Sauer, hoogleraar internationale politiek

Bob Deen: “De Russen gaan natuurlijk niet proberen om ons tank voor tank of vliegtuig voor vliegtuig te evenaren. Ze kunnen ons luchtruim volsturen met relatief goedkope drones van piepschuim en spaanplaat. Vervolgens sturen wij daar F-35’s op af die peperdure AMRAAM-raketten afvuren. Als zo’n onderschepping mislukt en er vervolgens ook nog schade op de grond ontstaat, heb je voor miljoenen euro’s aan middelen ingezet tegen een drone die enkele tienduizenden euro’s kost.

“Daarom vind ik het lastig om alleen naar de hoeveelheid geld te kijken die aan defensie wordt uitgegeven. Mark Rutte doet dat ook veel. Je moet kijken naar de militaire effecten die je met dat geld kunt bereiken.

“Ik heb de Russen volledig autonoom aangestuurde drones zien gebruiken die burgers aanvallen in Zaporizja en Cherson. Blijkbaar zijn ze technisch in staat om dat te doen. Rusland is bijzonder innovatief gebleken in het vinden van relatief goedkope manieren om veel schade aan te richten. Daar zit mijn zorg. Met het veel kleinere bedrag dat Rusland beschikbaar heeft, kan het nog steeds ontzettend veel schade aanrichten.”

Tom Sauer: “Akkoord. Ik wil nog een ander punt maken dat aansluit bij wat Bob eerder zei over de rol van politieke leiders. We hebben vandaag leiders nodig die de moed hebben om dingen te zeggen die misschien niet populair zijn.

“Een mooi historisch voorbeeld daarvan is Pierre Harmel, destijds minister van Buitenlandse Zaken van België. Tijdens de Koude Oorlog zag hij dat er opnieuw een wapenwedloop ontstond tussen het Westen en de Sovjet-Unie, met de Cubacrisis als absoluut dieptepunt. We waren toen heel dicht bij een nucleaire oorlog. Harmel stelde binnen de Navo voor om voortaan twee sporen te volgen. Niet alleen afschrikking en defensie, maar óók diplomatie. Praten met het Oostblok, dat toen onze grote vijand was. Dat was destijds een moedige positie. Veel mensen waren daartegen, maar Harmel heeft doorgezet en uiteindelijk werd die benadering binnen de Navo geaccepteerd. Het heeft bijgedragen aan het proces dat leidde tot de Helsinki-akkoorden. Daaruit kwamen vervolgens afspraken voort over onder meer veiligheid, wapenbeheersing en mensenrechten. Je kunt beargumenteren dat dat proces uiteindelijk mede heeft bijgedragen aan het einde van de Koude Oorlog.”

Bob Deen: “Ja. Als ik pleit voor onderhandelingen met Rusland, zijn het vaak de Esten, Litouwers en Polen die mij daar als eerste op aanspreken. Zij zeggen: het heeft geen zin om met Rusland te onderhandelen, want Rusland probeert ons al eeuwen te overheersen. Vervolgens wijzen ze op 2014 en 2022 en zeggen ze: zie je wel, we hadden gelijk. En ze hebben natuurlijk goede redenen om zich bedreigd te voelen. Dat maakt het voor Europese leiders heel moeilijk om te zeggen: ik begrijp jullie zorgen, maar er speelt ook een breder Europees veiligheidsbelang en daarom moeten we toch met Rusland onderhandelen.

“Als je de oplossing die sommige van deze landen voorstellen namelijk logisch doordenkt, kom je uit bij een langdurige wapenwedloop totdat Rusland instort. Dat kan een strategie zijn, maar wel een gevaarlijke.”

Tom Sauer: “Het is goed dat je dat aanhaalt, Bob, want dat is volgens mij de kern van de zaak. Een belangrijke reden waarom Europa niet met Rusland onderhandelt, is dat Europa intern verdeeld is. De Baltische en verschillende Oost-Europese landen willen dat niet, terwijl we in West- en Zuid-Europa onvoldoende leiders hebben die daartegenin durven te gaan.”

Rutte benadrukt de hele tijd dat Europa er zwak voor staat en dat er meer geld naar defensie moet. Is dat niet slecht voor onze onderhandelingspositie met Rusland?

Bob Deen: “Rutte kennen we natuurlijk goed uit zijn tijd als premier van Nederland. Ook toen was hij er heel goed in verschillende perspectieven tegelijkertijd

overtuigend laten klinken. Rutte heeft bijvoorbeeld iets gezegd in de trant van: als we niet meer geld aan defensie uitgeven, kunnen we straks beter Russisch leren of naar Nieuw-Zeeland verhuizen. Zo'n scenario is helemaal niet realistisch. De Russen kunnen niet zomaar met een tankcolonne dwars door Polen en Duitsland rijden en vervolgens Den Haag bezetten.

“Maar ik begrijp wel wat Rutte probeert te bereiken, hij wil voorkomen dat politici nu denken: business as usual. We hebben Trump iets beloofd, het probleem is opgelost en nu kunnen we weer verder zoals we altijd deden.

“Soms lijkt het alsof mensen denken dat de Oekraïense weerbaarheid onbeperkt is en dat Oekraïne zoveel wonderen kan blijven verrichten dat het op eigen kracht de Russen wel op afstand houdt. Het land betaalt een enorm hoge prijs. Oekraïne gaat opnieuw een verschrikkelijke winter tegemoet. Als er voor de winter geen akkoord komt – en dat lijkt mij op dit moment het waarschijnlijkste scenario – moeten de Oekraïners weer een winter doorstaan waarin Rusland met ballistische raketten hun energievoorziening en verwarmingsinfrastructuur probeert uit te schakelen. Die prijs betalen de Oekraïners mede voor de veiligheid van Europa. Zij kopen voor ons tijd om onze eigen zaken op orde te krijgen. En eigenlijk vind ik dat we niet langer van hen kunnen verlangen dat ze die prijs blijven betalen. Daarom vind ik dat we samen met hen het diplomatieke proces een enorme impuls moeten geven, zodat er daadwerkelijk iets op gang komt: een proces dat bijvoorbeeld kan leiden tot een gedeeltelijk staakt-het-vuren.”

Jullie hebben het steeds over diplomatie, en zeggen dat we met Rusland moeten praten. Maar is het probleem niet juist dat Europa helemaal niet welkom is aan de onderhandelingstafel? En dat Poetin Europa een beetje als de kleine jongen in de klas ziet?

Bob Deen: “Wij máken onszelf te klein. Ik ben het fundamenteel oneens met het idee dat Europa nu eenmaal geen rol van betekenis kan spelen. Ik vind het bijvoorbeeld onacceptabel dat Amerikaanse diplomaten met Russen en Oekraïners zitten te onderhandelen, terwijl de Britten, Fransen en Duitsers buiten de deur moeten wachten. Europa kan ook gewoon zeggen: wij zijn een integraal onderdeel van de oplossing van dit conflict en daarom willen wij aan die tafel zitten.”

Tom Sauer: “Maar we moeten de Amerikanen daar ook niet alleen de schuld van geven. Wij hebben zelf jarenlang niet met Poetin willen praten. Maar als je niet met Poetin wilt praten, ga je het conflict met Rusland ook niet samen met hem oplossen. Hij is nu eenmaal de leider van Rusland. Uiteindelijk zullen we dus met hem aan tafel moeten gaan zitten.”

Bob Deen: “De vraag is: hoe zorgt Europa ervoor dat het wél serieus wordt genomen aan de onderhandelingstafel? Daarvoor hebben we allerlei drukmiddelen. Economisch kunnen we Rusland met sancties veel meer schade toebrengen dan we nu doen. Ook politiek hebben we mogelijkheden. We zouden bijvoorbeeld harder kunnen optreden tegen Russische olietankers. Er zijn allerlei maatregelen die we nog niet nemen. Nederland en België zijn bijvoorbeeld nog altijd landen waar veel vloeibaar Russisch gas binnenkomt. Daar zouden we ook mee kunnen stoppen.

Maar dat willen we vaak niet, omdat we hopen dat het probleem vrijwel kosteloos kan worden opgelost. En dat kan niet.”

‘Rusland zal altijd onze buur blijven. Dan kun je beter goede burenen zijn dan slechte.’

Tom Sauer, hoogleraar internationale politiek

Tom Sauer: “Europa is bovendien een enorme economische macht. Het bruto binnenlands product van de Europese Unie is vele malen groter dan dat van Rusland.”

Maar die sancties hielpen toch niet heel erg? Rusland ging zijn spullen gewoon elders halen.

Tom Sauer: “Dat vind ik te negatief geformuleerd. Wat volgens mij vooral ontbreekt, zijn positieve incentives. Mijn voorstel om Rusland te integreren in een nieuwe Europese veiligheidsarchitectuur is bijvoorbeeld zo’n positieve prikkel voor Rusland. Hetzelfde geldt voor het op termijn herstellen en verbeteren van de economische relaties. Rusland zal die economische samenwerking ook nodig hebben om er weer bovenop te komen. Ik denk dus dat we voldoende middelen hebben om Rusland ertoe te bewegen aan de onderhandelingstafel plaats te nemen. Uiteraard zullen er afspraken moeten worden gemaakt over de bewapening en over een zeker militair evenwicht.”

Bob Deen: “Maar dan nog blijft de vraag: wie mag dit namens Europa doen? Als je zoiets vandaag bijvoorbeeld aan de Europese Raad zou voorleggen – en dat is geprobeerd – verzandt de discussie al heel snel in de vraag wie waarvoor bevoegd is, wie Europa mag vertegenwoordigen en welk mandaat die persoon precies krijgt. We zijn dus nog niet op het punt waarop we echt serieus namens Europa kunnen onderhandelen, omdat we onze eigen zaken nog niet voldoende op orde hebben. En dat is eigenlijk typisch Europees. Het verklaart voor een deel waarom we er telkens niet uitkomen.

“Maar ik hoop dat we medio volgend jaar een akkoord kunnen zien. Alleen: *hope is not a policy*. Op dit moment wijst nog te weinig erop dat er voldoende diplomatieke energie in wordt gestoken, met name vanuit de Verenigde Staten, om snel een akkoord af te dwingen.

“Rusland is verzwakt, maar doorvechten blijft voor Rusland een reële optie. Tegelijkertijd denk ik niet dat we deze intensiteit van oorlog nog drie, vier of vijf jaar zullen zien. Daarvoor is de intensiteit inmiddels te hoog, ook voor Rusland. Op een

gegeven moment komt er waarschijnlijk een punt waarop in ieder geval een beperkt staakt-het-vuren mogelijk wordt.”

En wat zegt jouw glazen bol, Tom?

Tom Sauer: “Ik heb geen glazen bol. Maar ik heb altijd begrepen dat Poetin niet geïnteresseerd is in zomaar een tijdelijk staakt-het-vuren, maar wel bereid zou kunnen zijn om over de contouren van een breder vredesakkoord te praten. Ik denk dus dat het mogelijk is om tot een akkoord te komen.

Bob Deen: “Ik geloof wel dat serieuze diplomatieke inspanningen, als die dit najaar daadwerkelijk plaatsvinden, volgend jaar tot een akkoord zouden kunnen leiden.”

Tom Sauer: “Ik ook.”

Bob Deen: “Maar de vraag is dus of die diplomatieke inspanningen daadwerkelijk gaan plaatsvinden. Dat is het probleem. Ik spreek daarom alleen in voorwaarden. We hebben bijvoorbeeld de tussentijdse verkiezingen in de VS en ontwikkelingen rond Iran. Iedere verstandige analist houdt op dit moment honderd slagen om de arm. Daarom moeten we ook niet doen alsof we stellige voorspellingen kunnen geven.

“Er is een uitgelekte Russische analyse waarin economen zeven mogelijke scenario's hebben uitgewerkt. Een duidelijke Russische overwinning kreeg daarin slechts een kans van zeven procent. Een door Trump tot stand gebrachte deal werd op 32 procent geschat en was daarmee het waarschijnlijkste scenario. Maar zelfs dat is dus maar 32 procent.”

‘Soms lijkt het alsof mensen denken dat de Oekraïense weerbaarheid onbeperkt is.’

Bob Deen, directeur Clingendael Instituut

Tom Sauer: “Wat zou helpen is meer druk vanuit de Europese publieke opinie op onze politici. Daarvoor moet het dominante oorlogsnarratief minder overheersend worden. En daar ligt ook een verantwoordelijkheid voor de media. Als iedere krant of weekblad een gesprek zoals dit zou voeren en ruimte zou geven aan verschillende perspectieven, denk ik dat we al een stuk verder zouden zijn.”

Tegelijkertijd zie je journalisten en schrijvers, zoals Joris Luyendijk en Tommy Wieringa, hun pen neerleggen. Ze waarschuwen dat de situatie rond Oekraïne

ernstiger is dan veel mensen denken, en komen nu zelf maar in actie, zo bezorgd zijn ze. Hoe kijken jullie daartegenaan?

Bob Deen: "Sommige journalisten worden activisten en dat kan. Ik ben ook bezorgd, maar je moet ook weer niet in paniek raken. Als ik werkelijk in paniek was, dan woonde ik inmiddels wel in Nieuw-Zeeland. En dat is niet het geval."

Tom Sauer: "Mensen raken volgens mij wel in paniek door dat dominante oorlogsnarratief. Ik heb daar een klein onderzoek naar gedaan. Ik heb gekeken naar het VRT-televisieprogramma *De Afspraak*, en naar de argumenten die experts en journalisten daar in 2022, 2023 en 2024 naar voren brachten. Mijn conclusie was dat 72 procent van die bijdragen voornamelijk binnen een oorlogsnarratief viel, 18 procent binnen een vredesnarratief en ongeveer 10 procent min of meer evenwichtig tussen beide perspectieven in zat. Als mensen voortdurend dat eerste narratief horen, begrijp ik dat ze angstig worden. En dan ontstaat er minder maatschappelijke druk op politici om tot een akkoord te komen, omdat de nadruk vooral ligt op doorvechten en het sturen van wapens."

Bob Deen: "In Nederland zie je iets vergelijkbaars: er is nog maar weinig ruimte tussen de uitersten in het debat. Aan de ene kant heb je iemand als Ewald Engelen, die zeer kritisch is op wapenleveranties, aan de andere kant heb je het standpunt: veel meer wapens sturen, Oekraïne onvoorwaardelijk blijven steunen en vooral niet met Poetin praten. De ruimte daartussen is heel klein geworden. Ik probeer die ruimte in te vullen, en daardoor word ik door de ene kant uitgemaakt voor oorlogshitser en door de andere kant voor slappe lafaard. Misschien betekent dat dat ik ongeveer goed zit."

Tom Sauer: "Dat denk ik ook."

Bob Deen: "We opereren in een zeer onzekere wereld. Daarom moeten we durven denken in scenario's en onzekerheden. En we moeten elkaar niet voortdurend met grote stelligheid de maat nemen. Want wie weet precies hoe dit gaat aflopen? Niemand."